

УДК 351:364.62:355.343.4:355.1(477)

Дробко Е. В., к.держ.упр., доцент (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне)

ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ НАДАННЯ ДУХОВНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ УЧАСНИКАМ БОЙОВИХ ДІЙ

Досліджено теоретичні засади та запропоновано шляхи удосконалення процесу державного регулювання у сфері надання духовно-психологічної допомоги учасникам бойових дій, які брали участь в антитерористичній операції.

Ключові слова: державне регулювання, надання духовно-психологічної допомоги, учасники бойових дій, військовий капелан, антитерористична операція.

Постановка проблеми. Війна чинить різноплановий вплив на психіку, особистість і поведінку військовослужбовця. Для окремих її учасників війна є своєрідним «моментом істини», «головною подією життя», осягненням сенсу свого буття на землі. Можна стверджувати, що війна більше «спеціалізується» на тому, щоб ламати, а не творити. На жаль, людська істота дуже вразлива перед потужними стрес-факторами війни (небезпека, загибель товаришів, поранення, інвалідність, участь в жорстокому насильстві, знищення ворога, новизна і несподіванка зміни подій, найвища відповідальність, біль і ін.).

У бою людина змушена діяти всупереч своїй природі, наперекір могутнім інстинктам самозбереження, ігноруючи потреби власного організму, в ім'я надособистісних, соціальних цілей і інтересів.

Американський фахівець з психологічних наслідків війни Р. Габріель зазначає: «Історія показує, що як би добре не були підготовлені війська, якими б злагодженими не були їхні дії, якими б умілими і знаючими не були їхні командири, багато солдат не витримують тих психологічних навантажень, які з жахом навалюються на них у бою», «перебуваючи, тривалий час на полі бою, неможливо не страждати від різних психологічних розладів» [1]. А тому допомога військовослужбовцям, які брали участь у бойових діях і перебували під дією бойових стрес-факторів, набуває особливої ваги.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За останні 25 років в галузі психології, зокрема військової психології, надруковано велику кількість наукових праць не тільки в Україні, а й за її межами. Це роботи

з методології, теорії, практики військової психології, психологічної реабілітації військовослужбовців, які перебували під дією різних за тривалістю та силою бойових стрес-факторів, та інвалідів війни тощо. Серед цих робіт хотілося б виділити наукові праці Н.В. Короткової, В.В. Нечипоренка, С.В. Літвінцева, Е.В. Снедкова, Ю.К. Малікова, В.Е. Саламатова, А.М. Самаріна, В.В. Сметаннікова, Б.А. Сирнікова, Н.Ф. Дементьєвої, С.Н. Пузіна, Е.І. Ташохіна, О.Н. Коржикова, М.П. Левицької, В.А. Могильова, Р.А. Абдурахманова, Н.Н. Алаалікіна, М.А. Анаєва, В.В. Березовця, В.М. Мельникова, Н.Ф. Феденка, А.Я. Анцупова, Л.Ф. Желензяка, П.А. Корчемного, А.В. Мощенко, М.С. Полянського та ін.

Проте, в цих роботах відображені результати найрізноманітніших досліджень, які стосуються впливу бойових стрес-факторів на особистість військовослужбовця. Але ці роботи абсолютно не торкаються питань державного регулювання у сфері надання духовно-психологічної допомоги учасникам бойових дій.

Питанням взаємовідносин Збройних Сил України та церкви з метою надання духовної допомоги військовослужбовцям, присвячені наукові доробки В. Баладинського, В. Бугаєнка, О. Гущина, С. Здіорука, Р. Коханчука, Ю. Кальниша, В. Мандрагелі, С. Ярмуса та ін. В цих роботах аналізується процес запровадження інституту капеланства в арміях різних держав світу, у тому числі з проєкцією на процес розбудови Збройних Сил України.

Потрібно додати, що в українській науковій думці проблемам взаємодії держави та релігійних організацій присвячені праці В. Андрущенка, Ю. Бабінова, І. Бальжик, Н. Брегеда, О. В. Громіка, О. Ковалю, А. Колодного, Ю. Кривенка, М. Михайличенка, В. Пічі, Ю. Решетнікова, М. Рибачука, Ф. Рудича, С. Семенова, Ю. Тодики та ін.

У зв'язку із цим дослідження процесу державного регулювання у сфері надання духовно-психологічної допомоги учасникам бойових дій як сьогодні, так і в найближчому майбутньому є досить актуальним.

Постановка завдання. Метою даної статті є проведення аналізу чинного законодавства України, яке сформувалось за роки незалежності України, в тому числі й за період проведення антитерористичної операції (АТО) з травня 2014 року, на предмет його завершеності та можливості забезпечення належної духовно-психологічної допомоги учасникам цих бойових дій на сході України. Для її досягнення поставлено такі *завдання*: описати теоретичні положення і сформулювати практичні рекомендації щодо удосконалення процесу державного ре-

гулювання в цій сфері. Гіпотеза дослідження: механізми взаємодії Збройних Сил України та церкви (релігійних організацій) дають змогу значно покращити духовно-психологічну допомогу учасникам бойових дій.

Виклад основного матеріалу. Історики підраховали, що за останні 5,5 тисячі років на Землі відбулося 15,5 тисячі війн і воєнних конфліктів (в середньому 3 війни на рік). За всі ці тисячі років людство прожило мирно загалом 292 роки [2]. За 15 років, з кінця XIX століття до Першої світової війни, було зареєстровано 36 війн і воєнних конфліктів (в середньому 2,4 на рік). За 21 рік між двома світовими війнами сталося 80 війн (4 на рік). З 1945 по 1990 рік відбулося 300 війн (в середньому 7,5-8 на рік). А за останні 10 років XX століття відбулося близько 100 війн і воєнних конфліктів (10 на рік) [3, С. 52; 4, С. 145]. Враховуючи вищевказану статистику та тенденцію, яка спостерігається у світі щодо міжнародних конфліктів, можна стверджувати, що кількість воєнних конфліктів зростатиме і надалі. Кількість учасників бойових дій також зростатиме, а, значить, і зростатиме кількість тих військовослужбовців, які потребуватимуть допомоги внаслідок впливу бойових стрес-факторів.

Як свідчить міжнародний досвід, учасники бойових дій після повернення до мирного життя впродовж наступних 10-20 років можуть стати загрозою як для власних сімей, так і для всього суспільства. За статистикою, 98% з них потребують кваліфікованої допомоги внаслідок впливу бойових стрес-факторів. Розлади у колишніх бійців характеризуються високим рівнем конфліктності, підвищеною агресією, апатією, низькою працездатністю, загостренням та розвитком хронічних захворювань, інсультами, інфарктами, зростанням алкоголізму, наркоманії, асоціальною поведінкою, підвищенням ймовірності суїцидів, скороченням тривалості життя тощо [5].

30% ветеранів війни у В'єтнамі, котрі вижили та повернулись додому, згодом закінчили життя самогубством. Аналіз суїцидальної активності серед військовослужбовців-учасників антитерористичної операції Національної Гвардії України тільки за два місяця 2015 року свідчив про зростання показників (удвічі більше річних мирного часу) 90% – ветеранів війни В'єтнаму розлучились, бо дружини бачили у них небезпеку для себе та для дітей [5].

Значна кількість ветеранів зловживають спиртними напоями та наркотиками, а коли виникає потреба у грошах, то вчиняють крадіжки, грабежі з використанням трофейної зброї. Щоденні звіти МВС про оперативну обстановку в регіонах України збільшуються кількістю правопорушень за участю військовослужбовців-учасників АТО [5].

До листопада 2015 року в силових структурах держави командир військової частини не мав права направити на психологічну реабілітацію підлеглого бійця після перебування його в екстремальних (бойових) умовах. Це було можливим лише якщо сам борець проявив ініціативу щодо влаштування в будь-який (навіть і відомчий) реабілітаційний центр, причому під час власної відпустки та за власні кошти, в тому числі оплативши проїзд [5].

Лише з 03.11.2015 р., тобто з моменту внесення Верховною Радою України змін до ст. 11 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», стало можливим запровадити у силових структурах обов'язкове проходження психологічної та медико-психологічної реабілітації учасників бойових дій за державний кошт [6].

Проте, як відомо, захист Вітчизни передбачає позбавлення життя супротивника, спостереження моментів втрати життя своїх побратимів та інших страшних сцен, пов'язаних із пролиттям людської крові. Ні класична, ні військова психологія не дають повного звільнення військовослужбовцю від впливу вищевказаних бойових стрес-факторів, залишаючи його віч-на-віч із невирішеними проблемами, що в подальшому призводить до алкоголізму, наркоманії, суїцидальних настроїв та ін. Справа в тому, що інструменти, засоби, важелі та методи впливу як класичної, так і військової психології є вузько обмеженими і не вирішують саме духовних проблем військовослужбовця, який тривалий час перебував у зоні АТО. Практика показує, що ефективно надання допомоги та повне звільнення від проблем, пов'язаних із так званими стрес-факторами, які глибоко закарбувалися в пам'яті, свідомості та підсвідомості військовослужбовців, можуть надати виключно військові священнослужителі – капелани християнських конфесій, які займаються душеопікунством та можуть виконувати також і функцію християнського психолога.

Що стосується правового механізму державного управління у сфері забезпечення конституційного права військовослужбовця особового складу на свободу совісті та віросповідання, створення здорового психологічного клімату у військових колективах, родинах військовослужбовців, то серед низки нормативно-правових актів хотілося б виділити наступні:

- 1) Конституція України (ст. 35), яка гарантує право на свободу світогляду та віросповідання [7];
- 2) Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації» (ст. 21), який визначає, що командування військових частин надають

можливість військовослужбовцям брати участь у богослужіннях і виконанні релігійних обрядів, а також, відповідно до норм міжнародного гуманітарного права розпочалася діяльність, спрямована на забезпечення душпастирської опіки з боку церкви (релігійних організацій) військовослужбовців Збройних Сил України та інших військових формувань [8];

3) наказ Міністра оборони України № 115 від 17.03.2009 р., яким було створено Раду у справах душпастирської опіки при Міністерстві оборони України [9];

4) наказ Міністра оборони України № 220 від 22.04.2011 р., яким затверджено Концепцію душпастирської опіки у Збройних Силах України (далі – Концепція) [10];

5) рішення Ради у справах душпастирської опіки при Міністерстві оборони України від 05.06.2013 р., яким було затверджено Кодекс військового священика (капелана) [11].

І хоча на даний час є ціла низка нормативно-правових актів у цій сфері, відсутній законодавчий акт, який би регулював питання душпастирської опіки військовослужбовців, аналогічний тому, який Верховна Рада України прийняла 14.05.2015 р. щодо регулювання діяльності священнослужителів (капеланів) в органах та установах, що належать до сфери управління Державної пенітенціарної служби України [12].

Потрібно зазначити, що надання допомоги військовослужбовцям повинно відбуватись комплексно як у сфері душеопікунства, так і військової психології. Саме цьому був присвячений міжнародний курс-тренінг з організації надання духовної опіки та психологічної допомоги в умовах бойових дій, що проходив в кінці травня 2015 року на базі однієї з львівських духовних семінарій. Серед учасників було чимало й військовослужбовців, зокрема, з Академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, 80 окремої аеромобільної бригади та військових частини Повітряного командування «Захід», які дислокуються у Львівському гарнізоні. Курс-тренінг провела доктор, лікар вищої категорії з травматичного стресу, голова комітету духовного піклування, капелан, кризовий менеджер при ФБР Наомі Пейджет, яка входить до керівного складу Денверської семінарії критичних стресових випадків та очолює Каліфорнійську програму капеланства під час ліквідації наслідків стихійних лих. Доктор Наомі Пейджет є сертифікованим кризовим капеланом, викладачем і автором навчальних програм. Загалом на тренінг зібралося понад 200 спеціалістів. Послухати лекції доктора Найомі Пейджет приїхали фахівці з усіх куточків України. Учасники мали змогу ознайомитися із аспектами емоційної та духовної опіки у наданні першої допомоги при стресі, механізмами регулювання стресу.

сових ситуацій, допомогою військовим, які брали участь у бойових діях, після їхнього повернення додому, як впливає стресова ситуація на працівників, що надають допомогу постраждалим тощо [13].

Враховуючи вищесказане та з метою удосконалення процесу державного регулювання у сфері надання психологічної допомоги учасникам АТО, пропонуємо внести відповідні зміни до абзацу 6 п. 1 ст. 11 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» та подати його в наступній редакції: «Військовослужбовці, учасники бойових дій та прирівняні до них особи, особи, звільнені з військової служби, які брали безпосередню участь в антитерористичній операції чи виконували службово-бойові завдання в екстремальних (бойових) умовах, в обов'язковому порядку повинні пройти безоплатну духовну (душеопікунську, душпастирську), психологічну, медико-психологічну реабілітацію у відповідних центрах з відшкодуванням вартості проїзду до цих центрів і назад», додавши до тексту словосполучення «духовну (душеопікунську, душпастирську)».

Засоби масової інформації, які висвітлюють ситуацію в зоні АТО на сході України, підтверджують позитивний вплив душпастирської опіки військовослужбовців та бійців добровольчих батальйонів в тих підрозділах, де несуть служіння військові священики-капелани хоча б однієї з християнських конфесій. Потрібно зазначити, що 23 квітня 2016 року Президент України Петро Порошенко під час зустрічі з керівниками церков і релігійних організацій доручив Міністерству оборони прискорити розробку положення про капеланство у Збройних Силах України та інших силових структурах.

Висновки. Отже, виходячи з вищезазначеного, питання державного регулювання у сфері надання духовно-психологічної допомоги учасникам бойових дій набуває особливої ваги як для українського суспільства, так і для Української Армії зокрема, особливо з огляду на російську військову агресію проти України. Встановлено, що на даний час у Міністерстві оборони України формується відповідна організаційна структура щодо запровадження інституту капеланства у Збройних Силах України. Також є значні напрацювання в законодавчому полі країни, які потребують розширення та удосконалення. У зв'язку з цим запропоновано внести відповідні зміни до абзацу 6 п. 1 ст. 11 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей». Дослідження підтвердило висунуту гіпотезу: механізми взаємодії Збройних Сил України та церкви (релігійних організацій) дають змогу значно покращити духовно-психологічну допомогу учасникам бойових дій. Вищевказані напрацювання за аналогією мо-

жуть бути перенесені в спеціальне законодавство, яке регулює діяльність Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства з надзвичайних ситуацій, Служби безпеки України.

1. Габриэль Р. А. Героев больше нет. Умственные расстройства и проблемы военной психиатрии в условиях войны : пер. с англ. / Р. А. Габриэль. – М. : ВУМО РФ, 1990.
2. Війни в історії людства та нинішня війна в Іраку (Радіо «Свобода», 17.04.2003) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.radiosvoboda.org/articleprintview/901246.html>.
3. Бодрук О. С. Структури воєнної безпеки: національний та міжнародний аспекти [Текст] / О. С. Бодрук. – К. : НІПМБ, 2001. – 300 с.
4. Сірий С. Особливості локальних війн і воєнних конфліктів в умовах глобалізації / С. Сірий // Політичний менеджмент [Електронний ресурс]. – 2007. – № 2. – С. 144–154. – С. 145. – Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/8857/14-Sirui.pdf>.
5. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення зміни до статті 11 Закону України Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» від 21.04.2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=54861.
6. Про внесення зміни до статті 11 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» [Електронний ресурс] : Закон України № 742-VIII від 03.11.2015 р. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/742-viii>.
7. Конституція України [Електронний ресурс] : Закон України № 254к/96-ВР від 28.06.1996 р. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=254%EA%2F96-%E2%F0>.
8. Про свободу совісті та релігійні організації [Електронний ресурс] : Закон України № 987-XII від 23.04.1991 р. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/987-12>.
9. Про затвердження Положення про Раду у справах душпастирської опіки при Міністерстві оборони України [Електронний ресурс] : Наказ Міністра оборони України № 115 від 17.03.2009 р. – Режим доступу : <http://www.mil.gov.ua/diynalist/zvyazki-z-gromadskisty/rada-u-spravah-dushpastirskoi-opiki-pri-ministerstvi-oboroni-ukraini/rada-u-spravah-dushpastirskoi-opiki/2014/07/08/polozhennya-pro-radu-uspravah-dushpastirskoi-opiki-pri-ministerstvi-oboroni-ukraini/>.
10. Про затвердження Концепції душпастирської опіки у Збройних Силах України [Електронний ресурс] : наказ Міністра оборони України № 220 від 22.04.2011 р. – Режим доступу : <http://www.mil.gov.ua/diynalist/zvyazki-z-gromadskisty/rada-u-spravah-dushpastirskoi-opiki-pri-ministerstvi-oboroni-ukraini/normativni-dokumenti-ta-metodichni-rekomendaczii/2014/07/08/konceptziya-dushpastirskoi-opiki-u-zbrojnih-silah-ukraini/>.
11. Кодекс військового священика (капелана) від 05.06.2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kapelanstvo.org.ua/documents/>.
12. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо регулювання діяльності священнослужителів (капеланів) в органах та установах, що належать до сфери управління Державної пенітенціарної служби України [Електронний ресурс] : Закон України № 419-VIII від 14.05.2015 р. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/419-19>.
13. У Львові завершився міжнарод-

ний курс-тренінг з організації надання духовної опіки та психологічної допомоги в умовах бойових дій (30.05.2015) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mil.gov.ua/news/2015/05/30/u-lvovi-zavershivsya-mizhnarodnij-kurs-trening-z-organizaczii-nadannya-duhovnoi-opiki-ta-psihologichnoi-dopomogi-v-umovah-bojovih-dij-/>. 14. Президент Петро Порошенко під час зустрічі з керівниками церков і релігійних організацій доручив Міністерству оборони прискорити розробку положення про капеланство у Збройних Силах України та інших силових структурах (23.04.2016) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.unian.ua/politics/1328259-poroshenko-doruchiv-minoboroni-priskoriti-rozrobku-polojennya-pro-kapelanstvo-video.html>.

Рецензент: д.е.н., професор Сазонець І. Л. (НУВГП)

Drobko E. V., Candidate of Sciences in Public Administration, Associate Professor (National University of Water Management and Nature Resources Use, Rivne)

PRACTICAL ASPECTS OF STATE REGULATION IN THE AREA OF SPIRITUAL AND PSYCHOLOGICAL ASSISTANCE TO COMBATANTS

The theoretical framework and the ways of improvement of state regulation in the sphere of spiritual and psychological assistance to combatants who took part in anti-terrorist operations.

Keywords: state regulation, spiritual and psychological assistance, combatants, military chaplain, anti-terrorist operation.

Дробко Э. В., к.гос.упр., доцент (Национального университета водного хозяйства и природопользования, г. Ровно)

ПРАКТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ ГОСУДАРСТВЕННОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ В СФЕРЕ ОКАЗАНИЯ ДУХОВНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ ПОМОЩИ УЧАСТНИКАМ БОЕВЫХ ДЕЙСТВИЙ

Исследованы теоретические основы и предложены пути усовершенствования процесса государственного регулирования в сфере оказания духовно-психологической помощи участникам боевых

действий, которые принимали участие в антитеррористической операции.

***Ключевые слова:* государственное регулирование, оказание духовно-психологической помощи, участники боевых действий, военный капеллан, антитеррористическая операция.**
